

ARTIKKELI

<https://doi.org/10.33350/ka.142613>

Kuurojen ensimmäisiä lapsuusmuistoja asuntolakouluista sotien jälkeisessä Suomessa

Outi Ahonen

Artikkeli tarkastelee koulujen historiaa aistien ja muistamisen näkökulmasta. Tarkennamme katseen 1950–90-lukujen koulunkäyntiin materiaalisena ja affektiivisena kokemuksena tutkimalla kahteen opetusteknologiaan, keskusradioihin ja kopiokoneisiin, liittyviä aistimuistoja. Liikumme kolmella tavalla kasvatuksen historian katvealueilla: yhtäältä materiaalisten tai ruumiillisten muistojen, toisaalta vähälle huomiolle jääneiden aistien ja kolmanneksi teknisen infrastruktuurin tarkastelun osalta. Artikkelissamme aistimuistot toimivat johdattajina koulujen materiaaliin sommitelmiin. Kysymme, millaisia aistimaisemia koulumuistot piirtävät esiin sekä mitä teknologiaan liittyvät aistimuistot voivat kertoa koulusta ruumiillisena ja materiaalisena sommitelmana. Kopiokoneisiin liittyvät hajumuistot ja taktiiset muistot sekä keskusradioihin liittyvät kuulumuistot valottavat koulujen aistimaisemaa yhtäältä hyvin ennakoitavana ja hallittuna, kokonaisuunnitelmaa palvelevana, toisaalta kuitenkin myös yllätyksiä, luovuutta ja omaehtoisuutta ilmaisevana ja mahdollistavana. Aistimuistojen analyysin perusteella päädyimme ehdottamaan aistimellisen näkökulman entistä laajempaa soveltamista koulujen ja muistitiedon tarkastelussa.

Johdanto

Vanhemmilleni oli vaikeaa valita koulua, sillä tohtori suositteli heille, ettei minua ei pitä panna kuurojen kouluun, vaan kuulevien koulun erityisluokkaan, jotta oppisin puhumaan ja voisin kuulla jotakin kuulolaitteen avulla. Vanhempani tekivät kovan paineen alaisina päätöksen panna minut kuulevien kouluun, mutta olin lapsena kuurojen lastentarhassa ja viitoin paljon muiden kuurojen kanssa. (Anne, s. 1962.)

Kuurot saivat peruskoulutuksensa pääsääntöisesti sisäoppilaitoksissa 1960-luvulle saakka, minkä jälkeen alettiin perustaa kunnallisia kuulovammaisten kouluja ja luokkia eri puolille maata. Niin kutsutut perinteiset asuntolakoulut toimivat Turussa (1858–1974), Porvoossa (1863–1993), Kuopiossa (1862–1974), Pietarsaareissa (1863–1932), Mikkelissä (1893), Jyväskylässä (1894) ja Oulussa (1898). 1970-luvulla kuurojen asuntolakouluja pyrittiin lakkauttamaan ja lapset siirtämään niin sanottuihin kunnallisiin kuulovammaisten kouluihin

tai tavallisten koulujen yhteydessä toimineisiin kuulovammaisten luokkiin, jotta lapsilla olisi mahdollisimman paljon kuulo- ja puheharjoituksia. (Heinonen, 1979, s. 47–49.) Ajan opetusihanne kannusti sijoittamaan kuurot lapset viittomakielen taidottomien kuulevien pariin, jotta kuurot tulisivat toimeen myös kuulevien kanssa. (ks. Plit, 1984, s. 323; Vuolle, 1993, s. 158). Näin alkoi myös syntymäkuuron Annen koulutie 1960-luvun lopulla.

Eri aikakausina kuurojen asuntolakouluja on jaettu puhe- ja kirjoituskouluihin. Viimeinen viittomaloukka lakkautettiin vuonna 1898 Turun kuuromykkäin koulussa, sillä vuonna 1892 säädettiin asetus Suomen kuurojen koulujen opetusmenetelmistä. Jyväskylässä ja Pietarsaassa (1863–1932) jatkettiin kirjoitus- ja viittomamenetelmillä opetusta, sillä muissa asuntolakouluissa opetettiin puhekielellä kuuroja lapsia. (ks. Vuolle, 1993, s. 164; Salmi & Laakso, 2005, s. 158.) Vuonna 1904 annettiin asetus Suomen kuuromykkäin- ja sokeainoppilaitosten uudesta järjestämisestä. Niin kutsutussa jakojärjestelmässä kaikki kuurot aloittivat ensin puhekouluissa. Syntymäkuurot, kuuroutuneet ja huonokuuloiset oppilaat jaettiin a-, b- ja c-luokkiin kuulon ja puhetaidon perusteella. Kuurojen puhekouluissa käytettiin kahden vuoden koeaikaa, jonka aikana opettajat arvioivat lapsen kykyä oppia puhuttua kieltä. Jos oppilaan puhetaitoa ei pidetty riittävänä, hänet siirrettiin kirjoitus- ja viittomakouluun Jyväskylään. Vuonna 1961 annettu uusi asetus kuurojen- ja sokeainkouluista pidensi kuurojen oppivelvollisuuden kymmenvuotiseksi. Vaikka jakojärjestelmä loppui 1960-luvun loppupuolella, kuulovammaisten kouluissa on pyritty järjestämään opetusta lasten kuulon ja puhetaidon mukaan. (Salmi & Laakso, 2005, s. 156–157.) Kuuroilla on tapana käyttää asuntolakouluista viittomakielistä termiä *valtion koulu* ja kunnallisista kuulovammaisten kouluista *kunnan koulu*. Suomenruotsalaisten kuurojen tilanne on ollut toisenlainen kuin suomenkielisistä kodeista tulleiden kuurojen lasten (ks. Lindberg, 2024, s. 271). Nykyisin suurin osa kuuroista ja viittomakielisistä lapsista käy peruskoulua kotoa käsin ja viettää lyhyitä tukijaksoja Oppimis- ja ohjauskeskus Valterissa. Valteri toimii Opetushallituksen ohjauksessa ja alaisuudessa. Sen kansallisena tehtävänä on tukea ja edistää lähikouluperiaatteen toteutumista oppilaiden erilaisiin tuen tarpeisiin. (Äärelä & Huusko, 2024, s. 365).

Tutkimushanke *Hiljaisen kansan äänet – remontoidut kehot* (2021–2024) tutkii kuurojen lapsuusmuistoja Suomen valtion kuurojen koulussa sekä musiikkikasvatusta ja lääketieteellisiä kokemuksia. Tutkimushankkeessa edustan kuurojen yhteisöä ja olen myös kokemusasiantuntija asuntolakokemuksista. Vastuullani tutkimuksessa on kuurojen asuntolakoulukokemukset Suomen valtion ylläpitämissä kuurojen kouluissa, joita ei ole aiemmin tutkittu systemaattisesti. Kuurojen lapsuudenaikaisia kokemuksia ja muistoja on muutenkin tutkittu vähän. Yleensä vammaisten historiasta kertova aineisto on syntynyt yhteiskunnan harjoittaman valvonnan, huollon ja hoidon seurauksensa (ks. Nygård, 1996, s. 29), mutta tässä artikkelissa käsitellään 1940–1950-luvuilla syntyneiden kuurojen lapsuusmuistoja heidän omista näkökulmistaan.

Kuurojen ja viittomakielisten asuntolakoulukokemuksia on käsitelty myös Suomen valtion tilaamassa *Viitotut muistot* -hankkeessa (2020–2021), jossa selvitettiin kuuroihin ja viittomakielisiin kohdistuneita vääryyksiä 1900-luvun alusta nykypäivään. Hankkeen pohjalta esitettiin kaltoinkohtelukokemusten käsittelyyn tarkoitettun sovintoprosessin käynnistämistä. Hankkeessa kävi ilmi, että asuntolaelämän monipuolisempi käsittely on jäänyt vähemmälle historian tutkimuksessa. Selvitys paljasti hyvin vaikeita asioita, kuten asunoloissa tapahtunutta kaltoinkohtelua, seksuaalista väkivaltaa ja hyväksikäyttöä sekä viittomakielen kitkemistä. Oppilaita muun muassa sijoitettiin asumaan asuntolakoulun ulkopuolelle hoitokoteihin, jotta he eivät viittoisi vapaa-ajallaan. (Katsui ym., 2021, s. 78–80.) Viittotuun muistitietoon perustuva tutkimus osallistuu ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen kes-

kusteluun. Suomessa on valmisteltu jo jonkin aikaa kuurojen ja viittomakielisten valtiollista totuus- ja sovintoprosessia, jolle tätä artikkelia kirjoittaessa laaditaan tavoitteita ja aika- taulua. Aloitimme oman tutkimushankkeemme jokseenkin samaan aikaan kuin valtioneu- voston kanslia aloitti prosessin valmistelun. Näin hanke ja tämä artikkeli lisää tietoisuutta marginalisoituneista kuuroista.

Useimmat asuntolakoulua käyneet kuurot ovat viettäneet noin 8–10 vuotta elämästään asuntolassa, joka oli usealle kaukana kotoa. Elämä asuntolakouluissa oli usein syrjivää, sillä viittomakielen käyttö opetuksessa ja asuntola-arjessa oli kiellettyä suurimmassa osassa asuntolakouluista aina 1960-luvun loppuun saakka. Kuurot eivät olleet ainoa kielivähem- mistö, joka haluttiin sulauttaa valtaväestöön pyrkimällä vaihtamaan heidän äidinkieltänsä. Kuurojen koulukokemuksia voidaanakin rinnastaa saamelaisien kokemuksiin kielen ja kult- tuurin riistosta suomalaisen koulujärjestelmän sisällä. Monet saamelaislapset kävivät asun- tolakouluja ja joutuivat kasvamaan eroon omasta kulttuuristaan, kielestään ja pukuperin- teestään (Keskitalo ym., 2014, s. 18).

Viittomakielen käytön kieltö kirjattiin vuonna 1912 asuntolakoulujen ohjesääntöehdo- tuksiin, sillä kuurojen lasten ei haluttu oppivan viittomaan asuntolakouluissa (ks. Harjula, 1996; s. 77; Salmi, 2010, s. 39). Kuurojen koulutuksessa noudatettiin saksalaisen Samuel Heinicken (1727–1790) luomaa oralismien opetusmetodia. Heinicken mielestä puheen ja ajatuksen välillä oli suora yhteys, ja siksi kuurojen piti opetella puhumaan viittomisen sijaan (ks. Lane, 1984, s. 100). Oralismi ymmärretään usein pelkäksi opetusmetodiksi, mut- ta se on kuitenkin laajempi käsite, sillä oralismi ei tunnusta viittomakielen merkitystä kuu- rojen elämässä (Salmi & Laakso, 2005, s. 144–147; Salmi, 2010, s. 29). Viittomakieltä on kuitenkin käytetty opetuksessa ainakin Jyväskylässä koulun perustamisesta lähtien. Viitto- makieli palasi pikkuhiljaa myös muihin kuurojen kouluihin 1960-luvun loppupuolella. Viit- tomakieltä on pidetty ikään kuin apukielenä ainakin 1960-luvulla, sillä viittomakielen ei ajateltu voivan olla äidinkieli (Ahonen, 2007, s. 64–65). On sanottu, että kuurojen vanhem- pien kuurot lapset olivat oralismien aikana kuurojen ja viittomakielisen kulttuurin siirtäjiä, sillä viittomakielen oppiminen tapahtui pääasiallisesti vapaamuotoisesti lasten kesken asun- tolassa, missä lapset opettivat salaa toisiaan viittomaan. Asuntolakoulu on ollut yksi kuuro- jen identiteetin perusta. (Salmi & Laakso, 2005, s. 27–28.)

Minna Luukkaisen *Viitotut elämät* -väitöskirjatutkimus (2008) kuurojen elämästä on ensimmäinen Suomessa tehty laaja viittomakieliseen haastatteluaineistoon perustuva tutki- mus. Tutkimuksessa käsitellään myös kuurojen kokemuksia asuntolakouluista. Luukkaisen (2008, s. 112) mukaan haastateltavien kokemukset isoista valtion kouluista ovat lähes yksinomaan positiivisia, sillä asuntolakouluissa kuurot löysivät saman ikäisistä kavereis- taan viittomakielistä seuraa. Haastateltaville sisäoppilaitoksen sijaitseminen kaukana kotoa ja erossa olo vanhemmista ei vaikuttanut olleen vaikeaa. (Luukkainen, 2008, s. 114). Viitto- makielisen muistitietotutkimuksen avulla saadaan uutta tutkimustietoa kuurojen koulutus- sen historiasta. Hanna Lindberg (2024) on tutkinut suomenruotsalaisten kuurojen koulutus- historiaa ja Porvoon kuurojen asuntolakoulun lakkauttamiseen liittyviä syitä. Lauri Julku- nen (2021) on puolestaan tutkinut kirjallisten lähteiden avulla erään Kuopion kuuromyk- käin asuntolakoulua käyneen kuuron kokemuksia vuosilta 1894–1903. Artikkelissaan hän käsittelee enemmän koulutushistoriaa ja sitä, miten lapsi kasvaa aikuiseksi oralistisen ope- tuskauden aikana. Osasta kuurojen asuntolakouluista on tehty historian tutkimusta, mutta niissä on keskitytty enemmän koulujen oppisisältöihin ja hallintoon. Esimerkiksi Eeva Stolt (1994) on tutkinut Jyväskylän koulua, Risto Ojala (1999) Oulun koulua ja Birgitta Wallvik (2012) Turun koulua. Kuurojen koulujen oppilaiden viitottuja muistoja ei kuitenkaan ole kerätty systemaattisesti ennen tätä tutkimushanketta.

Kirjoitettua muistitietoa kuurojen asuntolakouluista löytyy jonkin verran elämäkerrallisista teoksista. Laina Vainola (1969) on kirjoittanut teoksen *Hiljainen tie* 1900-luvun alun aikaisesta asuntolakoulusta Turussa. Satu Flinkman (2003) on puolestaan kuvaillut omakohtaista kokemustaan asuntolaelämästä 1960-luvulla teoksessaan *Pakko puhua*, joka aiheutti kohua ilmestymisensä aikoihin, ja kirjasta on tehty näytelmäkin. Luokkakokouksista sen sijaan on kirjoitettu silloin tällöin *Kuurojen lehteen* eri vuosikymmeninä. Lapsena kuuroutunut Jarmo Narmala (1965) kirjoitti *Kuurojen lehteen* muistokirjoituksen ”30-vuotiaan muistelmat keskitysleirissä”, jossa hän kuvaili 1940-luvun Turun kuuroykkäin koulun asuntolan aikaisia muistojaan. Tämän kirjoituksen jälkeen ei ole ilmestynyt montakaan muistokirjoitusta asuntolakouluista, mutta traumaattiset muistot ovat siirtyneet viittomalla kuurojen ja viittomakielisten yhteisöissä ja kuurojen keskuudessa sukupolvelta seuraavalle vuosikymmenten ajan.

Tässä artikkelissa keskityn 1950–1960-luvuilla asuntolakoulua käyneiden kuurojen varhaisimpiin lapsuusmuistoihin asuntolakouluista ja siihen, miten muistot ilmenevät sekä yhteisöllisestä että yksilöllisestä näkökulmasta. Millaisena kuurot muistavat asuntolakoulut? Tarkoitukseni on tuoda esiin aiemmin sivuun jääneiden kuurojen oppilaiden kokemukset ja muistot. Taltioimalla ja tutkimalla kuurojen viitottuja lapsuusmuistoja voidaan tuoda uusia näkökulmia aiempiin tutkimuksiin.

Muistelu viittomakielellä

Outi Fingerroosin ja Riina Haanpään mukaan muistitietotutkimus on syntynyt pyrkimyksestä laajentaa erilaisia menneisyyden tulkintoja tai vallitsevia totuuksia. Suullinen historia (engl. oral history) tarkoittaa yleensä erilaisiin haastattelumenetelmiin tuotettuja aineistoja. Suomalaisessa muistitietotutkimuksessa on korostettu myös kirjoitettuja muistitietoaineistoja eli eri arkistoihin tuotettujen muistitietotekstien suurta määrää (Fingerroos & Haanpää, 2006, s. 27). Muistitietotutkimus voi olla tutkimuksessa kohde, lähde, menetelmä ja toimintaorientaatio. *Oral history* -liikkeen alkuperäinen henki on ollut kirjoittaa muistiin unohdettua, vaiettuista ja syrjään jääneistä ihmisistä. (ks. Peltonen ym., 2022, s. 500.) Moniäänisissä muistitietotutkimuksissa selvitetään usein, miten ja miksi ihmiset muistelevat, vaikeavat tai unohtavat menneisyyttään (ks. Savolainen ym., 2022, s. 290). Muistitiedon rinnalle esitetään myös käsitteitä muistelma (muistelukertomus) ja muistelukerronta (Korkiakangas, 2005, s. 133).

Viittomakielinen muistitietotutkimus on hyvin nuorta Suomessa. Tarkoitan viittomakielisellä muistitietotutkimuksella nimenomaan viittomalla tapahtuvaa tutkimusta. Tutkimushankkeessa haastattelut on tehty sekä viittomakielellä että tulkkauksen välityksellä. Viittomakielen tulkkauksen välityksellä tapahtuva tutkimus ei ole täysin viittomakielinen tutkimus, sillä siinä esimerkiksi puhekieltä käyttävä tutkija ei aina hallitse viitottua kieltä. Aineiston hyödyntämisellä on myös rajoituksensa, sillä sen käsitteleminen edellyttää hyvää viittomakielen taitoa. Kuurojen kokemushistorian tutkiminen ja kirjoittaminen on mahdollista pitkälti vain yhteisön sisältä käsin. Tutkijan tulee kuunnella puhetta, sillä haastatteluisissa monet kertojat vaihtavat rytmistä toiseen sen mukaan, kuinka heidän asenteensa käsiteltävään asiaan muuttuu (Portelli, 2006, s. 52). Jorma Kalela on kuvaillut, miten hedelmällistä on tutkia ihmisten muistia ja sitä, miksi ihmiset muistavat tietyllä tavalla. Kumpi on tärkeämpää - totuus vai ymmärrys? (Kalela, 2006, s. 83).

Kuurojen ja viittomakielisten yhteisöissä on käytössä oma viitottu perinnekulttuuri. Päivi Homi totesi folkloristiikan pro gradussaan *Oralismen uhrin. Diskurssianalyysi viittoma-*

kielisten kuurojen lapsuus- ja nuoruusajasta kokemukertomusten valossa (2015), miten kuurojen kertomuksia on kerätty hyvin vähän verrattuna yleiseen suullisen perinteen keruuseen. Homin mukaan suullinen perinne -käsite ei sovellu kuurojen kohdalla, sillä kuurot käyttävät yleensä viittomakieltä kertoessaan asioita. Homin mukaan sopivampia käsitteitä ovat *viitottu perinne*, *viitotut muistot* tai *viitotut kertomukset*. (Homi, 2015, s. 10).

Lapsuusmuistojen tutkija Pirjo Korkiakangas on kuvaillut, miten kollektiivinen ja sosiaalinen muisti ovat lähellä toisiaan käsitteellisesti ja sisällöllisesti. Kollektiivinen muisti tarkoittaa yleisempää kulttuurista tai historiallista lähestymistapaa. Sosiaalinen muisti sen sijaan ilmenee sellaisissa yhteisöissä, jotka ovat selkeämmin rajattavissa. Sekä kollektiivisessä että sosiaalisessa muistissa muistelu tapahtuu kielellistämisen kautta. (Korkiakangas, 2005, s. 135–136). Korkiakangas kirjoittaa, miten sosiologi Maurice Halbwachs on kiinnittänyt huomiota kollektiivisen ja yksilöllisen muistin suhteiden selvittelyyn. Kollektiivinen muisti on hänen mukaansa sosiaalista todellisuutta ja ihmisten kommunikatiivista vuorovaikutusta. Ihmisellä ei Halbwachsin mukaan ole vain yksittäisiä, sellaisinaan säilyviä muistoja, vaan nykyaikaisen terminologian mukaisesti muistot konstruoiduvat muistelutilanteissa (Korkiakangas, 2005, s. 137). Yksilöt muistelevat, mutta yhteisö määrittelee sen, mikä on muistelemisen arvoista, ja sen, mitä täytyy muistaa (Korkiakangas, 1996, s. 28). Menneen mieleen palauttaminen edellyttää kommunikointia muiden kanssa: se, mikä ei ole yhteisesti jaettavissa olevaa muistiaimesta, on tavallaan unohdettua. Ulla-Maija Peltosen (2003) mukaan vuoden 1918 muisteluperinteessä näkyy myös, että vaikeneminen ja pyrkimys unohtaa ovat yleisiä. Muistelemisella voi olla siis aktiivinen tai passiivinen rooli. Tässä tutkimushankkeessa voidaankin pohtia, mitä kuurot muistelevat tai unohtavat.

Viitottujen aineistojen keruu

Matkustin vuosina 2022–2023 ympäri Suomea haastattelemassa eri-ikäisiä kuuroja suomalaisella tai suomenruotsalaisella viittomakielellä eri paikoissa: kodeissa, kuurojen ja viittomakielisten yhdistyksillä, kuurojen kulttuuripäivillä ja kahviloissa. Viittomakielisiä haastateluja oli myös verkon välityksellä. Yksi hankkeen kuulevista tutkijoista Marjo Laitala toteutti tutkimushankkeen alussa kolme haastattelua viittomakielen tulkin välityksellä. Ryhmähaastatteluihin osallistui haastattelijan lisäksi vähintään kaksi haastateltavaa. Ryhmähaastatteluisa toteutetaan kollektiivisen muistelun ideaa ja osallistujat tukevat toisiaan. Osa haastateltavista osallistui sekä yksilöhaastatteluun että ryhmähaastatteluun. Yhteensä haastatteluihin osallistui 120 kuuroa, joista 70:llä oli asuntoloihin liittyviä muistoja. Haastateltavat ovat käyneet Suomen valtion ylläpitämiä kuurojen asuntolakouluja pääsääntöisesti 1950–1990-luvulla. Vanhimmat kuurot olivat syntyneet 1920-luvun loppupuolella ja nuorimmat 1990-luvulla. Osa haastateltavista osallistui sekä ryhmä- että yksilöhaastatteluun. Tässä artikkelissa keskitytään 1950–1960-luvuilla asuntolakoulua käyneiden kuurojen lapsuusmuistoihin, jolloin haastateltavia on kaikkiaan 41. Artikkelissa esiintyvien haastateltavien nimet on anonymisoitu. Haastateltavat olivat haastattelun aikaan noin 60–75-vuotiaita viittovia kuuroja, kuuroutuneita tai huonokuuloisia, ja he asuivat eri puolilla Suomea.

Suurin osa kuuroista ja huonokuuloisista syntyy kuulevien perheisiin ja vain 5–10 prosentilla kuuroista on kuurot vanhemmat (ks. Jokinen, 2002, s. 78). Olen jakanut kuurot erityisesti syntymäkuuroihin ja kuuroutuneisiin, sillä huonokuuloisten määrä aineistossamme on pieni. Kuuroutuneet lapset olivat useimmiten oppineet puhutun kielen ennen kuuroutumistaan. Vuonna 1974 ilmestyneen viittomakielen oppaan (1974, s. 40) mukaan alle 3-vuotiaana kuuroutunutta voidaan kutsua varhaiskuuroksi. Kaikki kuurot eivät ole tulleet asun-

tolakouluun täysin kiellettöminä. Haastatteluaineistoistamme löytyy myös muutaman huonokuuloisen ja kuurosokean muistoja. Osa huonokuuloisista on todellisuudessa kuuroja. He voivat myös lukea hyvin huulilta, koska puheen näkeminen helpottaa ymmärtämistä. Monella haastateltavalla on myös kuurot vanhemmat tai sisarukset, jotka ovat opettaneet viittomakieltä nuoremmille sisaruksilleen.

Tutkimushankkeessa halusimme tuoda kuurojen omat äänet esille ja tarkastelussamme painottuu kuurojen kertomusten sisältö. Lapsuuden historian tutkimuksissa on kritisoitu sitä, miten lasten ja nuorten omat äänet ovat usein jääneet aikuisnäkökulmien alle (Vehkalahti & Jouhki, 2022, s. 37). Haastatteluiden toteuttamisessa oli tärkeää, että jokainen sai kertoa tarinansa omalla äidinkielellään. Yksilöhaastatteluista suurin osa toteutettiin etäyhteyksin, kun taas ryhmähaastattelut olivat suurimmaksi osaksi kuurojen ja viittomakielisten yhdistysten tiloissa. Laadimme sekä yleis- että selkokielisen tutkimustiedotteen ja muotoilimme suostumuslomakkeen. Tutkimustiedote ja suostumukset tutkimukseen osallistumisesta kerrottiin aina suomalaisella tai suomenruotsalaisella viittomakielellä. Lähetimme haastattelupyynnöitä kuurojen suosimilla videoviesteillä ja -puheluilla muutamille kuurojen yhdistyksille, sillä esimerkiksi sähköpostin kirjallisen muodon vuoksi emme todennäköisesti olisi saaneet vastauksia. Muutama kuukausi ensimmäisen ryhmähaastattelun alkamisesta alkoi tulla paljon yhteydenottoja, sillä kuurot kertoivat ystävilleen meneillään olevasta tutkimushankkeesta. Olen tiedottanut tutkimushankkeesta myös sosiaalisessa mediassa suomalaisella viittomakielellä.

Tutkimuksemme alkuvaiheessa esitimme haastateltaville mahdollisuuden valita kuuron tai kuulevan tutkijan haastattelun väliltä. Monelle kuuroille sopi molemmat, mutta huomaisimme, että osa kuuroista halusi ottaa uudestaan yhteyttä kuulevan tutkijan ja tulkin välityksellä tehtyjen haastattelujen jälkeen. Tulkin välityksellä tehtävissä haastatteluissa on haasteensa, sillä haastateltava joutuu helposti muuttamaan viittomisensa enemmän suomen kielen mukaiseksi tai supistamaan asioita helpottaakseen tulkin työtä. Yksi tällainen haastateltava oli Taavi, joka kertoi, että kuuron tutkijan kanssa viittomakielisessä haastattelussa sai kerrottua enemmän kuin tulkatussa haastattelussa.

Outi: Mielenkiintoista kuunnella kokemuksiasi. Miltä sinusta tuntuu nyt keskustelu verrattuna edelliseen? Olitko tulkin kanssa kertonut samoja vai eri asioita kuin nyt?

Taavi: Eri. Kuulevalle tulkin välityksellä vähän... Viittomisesta pitää ottaa taukoja. Viittoen kertominen helppoa. Oli vähän eri sen kuulevan ja tulkin kautta. (Taavi, s.1958.)

Vaikeistakin lapsuusmuistoista kertominen haastattelussa on mahdollista, jos haastattelutilanne on turvallinen molemmille osapuolille (Koskinen-Koivisto & Hytönen, 2022, s. 142). Kuurojen ja viittomakielisen yhteisön jäsenenä minulla on kenties paremmat mahdollisuudet saavuttaa haastateltavien luottamus. Toisaalta pienessä yhteisössä kaikki eivät välttämättä halua viittoa minulle sensitiivisistä aiheista. Tämän takia haastateltavat saivat itse valita, kertoivatko he tarinansa minulle vai kuuleville tutkijakollegoilleni. Tulkkaukseen liittyvien käytännön haasteiden vuoksi suurin osa haastatteluista tehtiin viittomakielellä minun kanssani. Tutkijan sukupuolella on myös merkitystä, sillä eri sukupuolen edustajalle avautuminen voi olla haastavaa. Olen esimerkiksi huomannut yhdessä ryhmähaastattelussa, etteivät miehet aina kertoneet kaikkea minulle, naistutkijalle. Miestutkija olisi kenties saanut erilaisia vastauksia. (Ks. Pietilä, 2010, s. 418.)

Viitottujen aineistojen käsittely ja analyysi

Tutkimushankkeessa on ollut tutkijoiden lisäksi kaksi äidinkieleltään viittomakielistä tutkimusavustajaa, jotka ovat tehneet litterointityötä itseni lisäksi. Haastattelujen kestot ovat vaihdelleet puolesta tunnista tuntiin. Kaikkien toteutettujen haastattelujen litterointi ei ollut mahdollista, sillä haastattelujen litterointi on erittäin hidasta. Viitotuissa kielissä ilmeillä ja keholla on suuri merkitys tunteiden ilmaiseamisessa, ja välillä täytyy tarkistaa tallenteelta, millä sävyllä kuuro on ilmaissut asiansa. Muistissani on aineistonkeruusta paljon asioita, jotka saattavat jäädä haastattelujen tallennuksen ja litteroinnin ulkopuolelle, kuten ei-verbaalinen viestintä, ilmeet, eleet ja haastattelutilanteen tunnelma (ks. Pietilä, 2010, s. 415). Käänsimme viitottuja aineistoja vapaasti suomeksi. Olen kääntänyt myös suomenruotsalaisesta viittomakielestä suomeksi ja viittonut tiivistelmiä aineistoista. Puhuttu kieli ja viitottu kieli ovat rakenteiltaan erilaisia, ja litteraattit ovat ikään kuin muistiinpanon roolissa. Viitottujen haastatteluotteiden kääntäminen on joskus mahdotonta, sillä kielen merkitysten hienojakoisimmat nyanssit eivät aina kestä kääntämistä (Pietilä, 2010, s. 421). Huomasimme myös, että haastateltavat viittovat eri tavoin. Osa kuuroista viittoo enemmän puhutun kielen rakenteiden mukaan, ja esimerkiksi kuuroutuneet kuurot voivat puhua ja viittoa samanaikaisesti. Myös eri asuntolakouluissa on käytetty erilaisia viittomia ja ilmaisuja. Esimerkiksi hoitokoti viitotaan usein ”isäntä”-viittoman perusteella. Vanhempi kuuro sukupolvi viittoo Mikkelin asuntolasta ”täi” ja nuorempi sukupolvi ”sänkyrivi”, vaikka suomen kielessä on siirrytty oppilaskodin termin käyttöön. Turussa sen sijaan osoitetaan etusormella asuntolan rakennusta, joka sijaitsee koulurakennuksen vieressä.

Tutkimushankkeeseen haastatellut kuurot ovat avoimesti kertoneet muistonsa suomalaisella tai suomenruotsalaisella viittomakielellä ja antaneet suostumuksensa tieteelliseen käyttöön. Koska viitotuissa aineistoissa on paljon henkilötietoja, ei suurinta osaa aineistoista voida säilyttää tietoarkistossa ja luovuttaa muiden tutkijoiden käytettäväksi. Haastatteluista tehdyt litteroinnit siirretään Tietoarkistoon, mitä ennen niistä poistetaan henkilötiedot, paikkakuntien nimet ja muut tunnistettavat tiedot. Haastateltavien käymiä asuntolakouluja ei myöskään yksilöidä eettisistä syistä, sillä kuurojen ja viittomakielisten yhteisöt ovat pieniä, joten haastateltavat voitaisiin tunnistaa jo koulutiedon perusteella. Esimerkiksi suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviä kuuroja on vain noin 90, joista miltei kaikki ovat käyneet samaa koulua (Andersson-Koski, 2015). Haastatelluilla kuuroilla oli kokemuksia myös ruumiillisesta ja seksuaalisesta väkivallasta, perustarpeiden eli ruoan tai terveydenhoidon laiminlyönnistä sekä monenlaisesta kulttuurisesta ja kielellisestä nöyryyttämisestä. Väkivalta oli sekä aikuisten että toisten lasten tekemää.

Käsittelen artikkelissani erityisesti yhteisiä muistoja, sillä ne ovat tulleet toistuvasti esille viittomakieltä kieltävän opetuskauden aikana ympäri Suomea asuvien kuurojen muistoissa. Kuurojen kokemuksia asuntolakouluista voidaan myös verrata vuonna 2016 tehtyyn selvitystyöhön, jossa haastateltiin lastensuojelun perhehoidossa, lastenkodeissa tai koulukodeissa kaltoinkohtelua kokeneita (ks. Hytönen ym., 2016). Ryhmä- ja yksilöhaastatteluissa nousi esiin pitkälti samankaltaisia teemoja. Yksilöhaastatteluissa on kuitenkin enemmän sensitiivisiä aiheita, kuten seksuaalista väkivaltaa ja hyväksikäyttöä, kuulon parannuksen lääkeainekokeilua asuntolassa tai korvaleikkaukseen joutuneiden kuurojen muistoja. Nämä teemat vaatisivat oman artikkelinsa.

Olen lukenut litteraattitekstejä uudestaan ja poiminut ryhmä- ja yksilöhaastatteluissa toistuvia muistoja aineistolähtöisesti. Olen siirtänyt kuurojen toistuvat muistot analyysihikkoon, ja sen jälkeen jakanut ne kategorisen sisällönanalyysin muodostamiin teemoihin. Muodostuneet teemat olivat asuntolakouluun tulo, asuntolakoulun säännöt ensimmäisinä

kouluvuosina, kielelliset vuorovaikutukset ja perustarpeiden tyydyttäminen (ruoka, huolenpito, hygienia ym.). Nämä yhteiset teemat ovat muutoinkin näkyneet kuurojen keskinäisessä viittomisessa jo vuosikymmeniä.

Asuntolakouluun tulo ja säännöt ensimmäisinä kouluvuosina

Ryhmä- ja yksilöhaastatteluissa on tullut useita kertoja esille päällimmäisinä koulumuistoina ensimmäiset koulupäivät, ja se, miten on lähdetty kotoa, ja miten vanhemmat ovat lähteneet yhtäkkiä pois asuntolakoulusta kertomatta lapsilleen syytä. Kuuro tai kuuroutunut lapsi on ihmetelty, mikä tämä paikka on. Moni on luullut tulleensa jopa sairaalaan, sillä asuntolan hoitajilla oli usein valkoinen asu. Kuuroutuneet kuurot tai huonokuuloiset ovat muistelleet, että oli outoa nähdä viittovia lapsia, ja osa heistä on luullut tulleensa mielisairaalaan. Osa kuuroista on oppinut puhumaan puhuttua kieltä kotona esimerkiksi ennen kuuroutumistaan. Osa oppilasta oli myös huonokuuloisia. Kaikkien muistot eivät olleet negatiivisia, kuten esimerkiksi Matilla, joka kertoi asuntolamuistoistaan:

Ihan mukavia muistoja ja minulla meni hyvin asuntolassa. Ei ollut vaikeuksia, mutta ihan alussa oli vähän vaikeaa. En osannut vielä viittoa, mutta minulla oli hyvä tuuri, koska osa oppilasta osasi puhua. Heitä oli 3–4 oppilasta. Kesustelin paljon heidän kanssaan ja he opettivat minulle viittomista. Näin aloin vähitellen oppia viittomaan. Puhuin ja viitoitin vuorotellen. (Matti, s. 1952.)

Syntymäkuuroilla on usein tunteisiin ja näkemiseen liittyviä muistoja, sillä moni heistä ei ole oppinut mitään kieltä ennen koulun alkamista. Syntymäkuuroista suurin osa oli syntynyt kuulevien perheisiin, joissa ei ollut viittomakielen osaamista. Esimerkiksi viittomakielen perheopetusta ei ollut vielä saatavilla. Asuntolakoulun aikaiset muistot ovat seuranneet kuuroja koko heidän elämänsä ajan sekä hyvässä että pahassa mielessä. Kotoa saadut postipaketit nousevat usein esiin ryhmä- ja yksilöhaastatteluissa, sillä koti-ikävä vaivasi monia oppilaita. 1960-luvulla koulua käynyt Leena muistelee muiden tavoin, miten odotti kovasti postia kotoa. Tällä on oma viittoma *paketti*, joka kertoo kuurojen erityisistä ja yhteisistä muistoista.

Tuli mieleen paketista. Minulla oli koti-ikävä, ja kirjoitin perheelleni kirjeen. Hyvin yksinkertaisen kirjeen. Sain sitten heiltä paketin, jossa oli nukke. En enää itkenyt, nukuin nukke vieressäni. Olin 7-vuotias. (Leena, s. 1948.)

Paketit aiheuttivat myös kateutta ja harmia. Kuurojen kertomuksissa on usein tullut esille, miten he eivät ole aina saaneet kotoa saatuja paketteja omaan käyttöönsä. Joskus tavarat piti jakaa muiden oppilaiden kanssa tai osa niistä hävisi hoitajan taskuun. 1950-luvun koulun käyneellä Sepolla oli vanhempi kuuro veli, joka kävi samaa koulua kuin hän. Seppo kuvailee ryhmähaastattelussa, miten hänen veljensä läsnäolo vähensi koti-ikävää.

Olin 7 ja hän 9 tai 10. Joo, jos olisin ollut yksin, olisin varmaan ikävöinyt kotia ja olisi ollut vielä vaikeampaa. (nyökyttelee) Meille jokaiselle tuli pakettia kotoa. Äiti laittoi pakettiin esim. omenoita, karkkia, sen sellaista ja lähetti meille. Hoitajat tarkistivat paketteja ja kirjeitä ja laittoivat oppilaiden paketit kaappiin säilytettäväksi. Hoitajat antoivat joka päivä paketista jotain oppilaille. Ylijäävät annettiin köyhille. (Seppo, s. 1948.)

Hoitajia ei ollut riittävästi jokaisen oppilaan kohtaamiseen. Kuurot ovat kertoneet, miten hoitajat eivät aina olleet empaattisia. Eräs kuurojen vanhempien kuuro lapsi kertoi, että hänen äitinsä oli ankara myös hänelle, sillä hänen äitinsä sai 1930-luvun ajan kovaa asuntolan kasvatuskuria, jossa ei annettu lapsille iltapalaa lainkaan, jotta lapsille ei tulisi asiaa ämpärille. Vuoteiden kastelijat saivat usein korvilleen. Haastatteluissa on tullut esiin hoitajan statusta koskevia tulkintoja, joiden mukaan hoitaja oli usein vanhapiika. 1950-luvulla koulunsa käynyt Kaari muistelee hyvin ahdistuneena ryhmähaastattelussa, miten hoitaja kohteli häntä sairavuoteella.

Hän oli vanhapiika!! Hän oli vanhapiika, hyvin paha! Hän hakkasi minua, kun olin sairavuoteella. Yritin vähän liikkua, mutta hän kielsi ja löi minua. Minun oli pakko maata vaan. Koulun johtaja sen sijaan oli hyvin hellä ja lohdutti minua. Hoitaja sen sijaan oli julma. Olin sairas. En saanut nousta lainkaan liikkumaan. Se oli kielletty! (Kaari, s. 1944.)

Perustarpeiden tyydyttäminen

Haastateltavat ottivat useita kertoja esille hygienian puutteen, joka oli kantava teema ryhmä- ja yksilöhaastatteluissa, sillä ympäri Suomea kuurot muistelevat miltei samoja asioita kyseltäessä, millaista asuntolassa oli koulupäivän jälkeen. Peseytymismahdollisuudet olivat rajallisia. Vuonna 1965 koulun päättänyt Olli muistelee karua arkea ryhmähaastattelussa.

Nukkumaan mentiin puoli yhdeksän ja herättiin seitsemältä. Silloin ei pidetty huolta hygieniasta. Ei ollut hyviä peseytymismahdollisuuksia. Totuimme siihen, miten haisimme. Emme vaihtaneet vaatteita edes liikuntatuntien jälkeen, vaikka hikoiltiin kovasti. (Olli, s. 1949.)

Moni kuuro on kuvaillut, millaista oli kasvaa ensimmäisinä vuosina asuntolakouluissa, sillä ensimmäisten vuosien jälkeen oppilaat siirtyivät hoitokoteihin. Monessa asuntolakoulussa makuusalit lukittiin aikaisin iltakuuden aikaan. Pienempien oppilaiden oli usein pakko nukahtaa jo iltaseitsemän aikaan. Salin keskellä oli ämpäri tarpeiden tekemistä varten. Eräessä ryhmäkeskustelussa oli kolme 1940-luvulla syntynyttä naista, jotka kaikki kävivät eri kuurojen asuntolakoulua 1950-luvulla. Tuuli muistelee kahden muun naisen kanssa.

Asuntolassa me menimme nukkumaan kuuden seitsemän aikaan, arkisin kuudelta ja sunnuntaisin myöhemmin. Meillä oli ämpärit makuusalissa, joihin sai tehdä tarpeensa. Ovet lukittiin yön ajaksi, emme voineet mennä sisä vessaan. Kun ämpärit olivat täynnä, joskus piti kakata lattialle tai tyhjentää ämpäri lattialle. Kakkaaminen oli kiellettyä, ja hoitotäti suuttui ja tukisti, jos joku kakkasi. Olin peloissani, hoitotäti oli hyvin julma. Emmehän voineet mitään, jos oli hätä ja ämpärit täynnä. Ovet lukittiin, emmekä päässeet ulos. Kerran joku kaatoi ämpärin sisällön pitkin lattiaa. En tiedä, kuka sen teki. Kuulin kerrottavan poikien puolella oli sama juttu. (Tuuli, s. 1948.)

Olli jatkoi toisessa ryhmähaastattelussa vastaavaa kertomusta siitä, miten hoitajat kielsivät oppilaita käymästä vessassa.

Jotkut oppilaat halusivat päästä kakalle, mutta hoitaja hermostui ja sanoi: HUOMENNA! Sitten kävi niin, että joillekin tuli kakkaa housuun ja joutui nukkumaan kakka housuissa. (Olli, s.1949.)

Kielellinen vuorovaikutus

Aineistojen mukaan asuntolahenkilökunnan viittomakielen taidoilla tai taidon puutteilla on ollut suuri vaikutus erityisesti syntymäkuurojen lasten turvallisuudentunteeseen erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja tunteiden käsittelyssä. Vuonna 1965 *Kuurojen lehdessä* oli kirjoitus asuntolakoulun johtajien ja hoitajien kurseista, joilla opetettiin, miten leikkiä kuurojen lasten kanssa. Kurssit olivat ensimmäiset laatuaan maassamme. Kurssien johtajana toimi Turun kuurojenkoulun johtaja, kasvatustieteiden kandidaatti Aimo Kangas, joka oli kuurojen vanhempien kuuleva lapsi. (Kangas, 1965, s. 2.) Asuntolakouluista muodostui kuuroille oman identiteetin kasvupaikka. Ennen vuotta 1970 kuurot oppivat viittomakieltä vasta asuntolakouluissa toisilta oppilailta, eivätkä aikuisilta, kuten koulun opettajilta tai asuntolakoulun työntekijöiltä. Tämä kuitenkin vaihteli eri asuntolakouluissa. Kuurojen vanhempien kuurot lapset ja myös kuulevat lapset ovat usein olleet viittomakielen opettajina. 1970-luvulta lähtien hoitajat ovat alkaneet opettelemaan viittomista. Vaatii hyvää viittomakielen taitoa, että voi puuttua viittovien lasten ja nuorten keskinäisiin vuorovaikutustilanteisiin kuten esimerkiksi kiusaamiseen. 1972 koulunsa päättänyt Maaret muistelee, miten hänen kuuleva äitinsä olisi voinut puuttua Maaretin kokemiin kaltoinkohteluihin, jos olisi osannut silloin viittoa pienen Maaretin kanssa.

Niin... mutta vanhempani eivät osanneet viittoa. En voinut kertoa. Kerroin myöhemmin äidilleni näistä asioista. Äitiäni harmitti oikein kovasti, ettei osannut silloin viittoa ja hän sanoi, että olisi varmasti puuttunut asiaan, jos olisi saanut silloin tietää. Jos olisi vaan osannut viittoa. (Maaret, s. 1956.)

Ryhmä- ja yksilöhaastatteluissa on tullut esille, että julmat hoitajat olivat usein naimattomia naisia. Hoitajilla oli oma huone, joka sijaitsi lähellä oppilaiden makuusalia. Moni kuuro on Taavin tavoin käyttänyt ”armeija”-viittomaa kertoessaan kurinpidosta.

Tyynyt olivat myös suorassa. 10–15 sänkyä piti puunata samanlaisiksi kahden oppilaan toimesta, piti olla suorassa, kuin armeijassa. Armeijamaisesti käskettiin, että piti olla suorassa, lakanoiden piti olla sileästi ja oikeassa järjestyksessä, oli tarkkaa. Joka päivä aamulla lastenhoitaja katsoi, hoitaja tarkisti ja kun totesi hyväksi, saatiin lähteä. Sen jälkeen lähdettiin vapaalle. (Taavi, s. 1958.)

Haastatteluista nousee esiin, että yhdessä tiettyssä asuntolakoulussa oli hoitaja, joka pahoinpiteli jatkuvasti lapsia. Vuosikymmeniä sisällä pidetty pelko hallitsee edelleen tämän päivän ikääntyneitä kuuroja. Moni haastattelevista on kuvaillut, miten on ollut parhaaksi *vetäytyä* tai olla hiljaa, jotta ei joutuisi vaikeuksiin. Tällä vetäytymisellä on oma viittomansa, kuten Vappu (s. 1945) kuvaili viittoessaan minulle: ”...kouluaikana opettajat löivät

kepillä, jos ei toteltu. Kädet pöydällä, pulpetilla. Olin aina hiljaa, vetäytynyt ja varovainen.” Oppilaiden piti niellä ylpeytensä, jotta eivät joutuisi kokemaan kaltoinkohtelua. Vuonna 1970 koulunsa päättänyt Pauli muistelee, miten koulunkäynti alkoi kovalla kotikävyllä, ja jatkoi muisteluaan kertomalla tukistamisesta ruokasalissa.

Niin...olin niin tyytyväinen koirapehmolehün kanssa, sillä se oli kainalossani. Jaksoin olla pehmolehün ansiosta. Nukahdin ja heräsin vieraassa sängyssä. Kysyin, missä äiti on. Minulle vastattiin, että on kaukana kotona. Vuodet vierivät. Kävin koulua ja kasvoitin. Hoitajat valvoivat meitä lapsia. Meidän piti olla jonossa. Hoitajat tarkastivat, että olemme järjestyksessä ja päästivät meidät syömään. Ennen ruokailua oli rukouksen aika. Kun viitoitin ruokaruokouksen aikana, hoitaja veti korvastani. Se sattui niin kovasti, että paruin. Hoitaja katsoi minua ja torui minua tästä. Rukouksen jälkeen saimme istahda ja aloittaa syömisen. Kun aloitin viittomisen, sain siitä tukistuksen ja minut vietiin nurkkaan seisomaan. Ruoka jäi syömättä, sillä minun piti seistä nurkassa ruokailun ajan loppuun asti kädet selän takana. Kun muut oppilaat lopettivat syömisen, menin takaisin jonoon ja yhdessä koululle. (Pauli, s. 1957.)

Paulin muisto on hyvin yleinen esimerkki kuurojen kokemasta kaltoinkohtelusta asuntolakoulussa. Oppilaiden sopeutuminen tapahtui kuitenkin muutaman vuoden kuluessa. Saatiin turvaa toisista kuuroista tovereista ja opittiin vähitellen viittomaan. Kuurot ovat usein viittoneet lapsuudenkaveria merkitsevää *toveri*-viittomaa kertoessaan asuntolakouluista. Osalle kuuroista luokkatovereista on tullut läheisempiä kuin heidän kuulevista sisaruksista (ks. Homi, 2015, s. 88).

Kuurojen kulttuurinen trauma

Kuurojen asuntolakoulumuistot ovat olleet rankkoja, ja niitä voisi luonnehtia jopa kulttuuriseksi traumaksi. Kulttuurinen trauma on prosessi, jossa traumaattisia kokemuksia ja traumaa välitetään toisille tapahtumien jälkeen kertomusten ja muistojen muodossa. (Lauren & Jaago, 2022, s. 164–165; Kivimäki & Tepora, 2024, s. 147.) Kuurot ovat viittoneet paljon yhteisiä muistoja vuosikymmenten ajan. 1950-luvun koulun käyneellä kuurolla on samankaltaisia kokemuksia kuin 1960-luvulla koulun käyneellä kuurolla. Kivimäki ja Tepora ovat ottaneet artikkelissaan esille psykiatri Vamik D. Volkanin kehittämän käsitteen ”valittu trauma”, joka tarkoittaa yhteisöjen harjoittamaa menneisyyden vääryyden tai suuren onnettomuuden yhteistä muistia (Kivimäki & Tepora, 2024, s. 147).

Näen, että oralismi on kuurojen ja viittomakielisten yhteisöjen vallitseva trauma, sillä oralismi on aiheuttanut kuuroille paljon kärsimystä. Päivi Homin (2015, s. 89) mukaan niin holokausti ja apartheid kuin oralismikin osoittavat, ettei menneisyys ole taakse jäänyttä elämää: menneisyys näkyy nykyhetkessä ja tulevaisuudessa ainakin niin kauan kuin menneisyyden kokeneet ihmiset elävät yhteisönsä keskellä. Aineistoissamme on tullut esille, että kuurojen varhaisimmat lapsuusmuistot voivat olla erittäin traumaattisia ja yhteisiä. Muistelu voi risteillä yhteisten tai kulttuurisesti jaettujen sekä henkilökohtaisten muistojen välillä (Korkiakangas, 1996, s. 36). Yhteisissä ja yksilöllisissä muistoissa asuntoloiden kova kuri oli kantava teema. Tulee kuitenkin muistaa, että kaikki kuurojen ja viittomakielisten yhteis-

söjen jäsenet eivät ole välttämättä kokeneet haastateltavien kuvailemia traumaattisia kokemuksia.

Kirsi Laurenin ja Tiiu Jaagon (2011, s. 166) mukaan yhteisössä voidaan nimetä jokin merkittävä asia, jotta traumaattinen merkitys voidaan osoittaa ja yhteisesti hyväksyä. Sekä ryhmä- että yksilöhaastatteluissa on tullut usein esille perustarpeiden laiminlyönti. Kuurojen lasten perustarpeita ei ole aina otettu huomioon erityisesti kouluun tulon aikana, sillä turvallisuuden tunteisiin liittyvät muistot ovat olleet useimmilla kuuroilla päällimmäisinä muistoina. Asuntolahenkilökunnan vähyys ja kaltoinkohtelu on tullut esille myös lastensuojeluun sijoitettujen lasten kohdalla (Hytönen ym., 2016). Kuurojen viitotuissa muistoissa on paljon kuvailuja paikoista, henkilöistä tai tapahtumista. Litteroiduissa teksteissä sävy ja tunteet eivät aina näy samalla tavalla kuin viitotuissa teksteissä. Kehon kieli kertoo paljon enemmän kuin muutama viittoma. Ensimmäisten muistojen kertominen on ollut monelle kuuroille raskasta. Haastattelutallenteiden katsominen uudelleen suomenkielisten litteraattitekstien rinnalla on ollut tärkeää (ks., Portelli, 2006, s. 52). Kuurojen Liitto ry:n täyttäessä sata vuotta vuonna 2005 ilmestyi järjestön historiaa käsittelevä tutkimus, jonka mukaan kouluunmeno oli monille kuuroille shokki, mutta myös myönteinen kokemus toisten kaltaisten tapaamisesta ja kommunikaatioväylän löytämisestä. Hylkäämisen tunteet ovat kuitenkin monella kuurolla päällimmäisenä, sillä monet vanhemmat eivät kyenneet selittämään lapselleen koulutaipeiden alkamista (Salmi & Laakso, 2005, s. 178).

Kuurojen muistojen mukaan hoitajat eivät aina olleet oikeudenmukaisia, mutta he eivät aina osanneet viittomakieltä. Silloin on vaikeampaa selittää pienille lapsille esimerkiksi säännöistä. Minna Rasmus (2008) käsittelee artikkelissaan saamelaiden asuntoloiden sääntöjä, jotka hänen mukaansa koostuivat asuntolan työntekijöiden luomista käytännön säännöistä sekä saamelaiden oppilaiden hiljaisista säännöistä, jotka heidän tuli oppia itse. Yksi hiljaisista säännöistä oli vaikeuksista vaikeneminen. Myös kuurojen oppilaiden kohdalla on monta esimerkkiä vaikenemisestä. Yksi esimerkki seksuaalisesta väkivallasta vaikenemisestä ilmenee 1960-luvun alkupuolella, jolloin Auni ja hänen luokkatoverinsa sopivat yhdessä, etteivät he kerro kokemistaan tapahtumista hoitajalle.

En kertonut. Olin hiljaa. Muistan, miten minun alapuolella nukkuva kaveri näki tapahtuman. Hän pääsi pakoan. Sovimme yhdessä, ettemme kerro hoitajalle mitä äsken tapahtui. Hoitajan huone oli ihan lähellä meidän huonetta.
(Auni s. 1949.)

Asuntoloissa oli erilaisia sääntöjä eri aikakausina, mutta aineistojen perusteella samankaltaisia muistoja on erityisesti 1940–1960-luvuilla asuntolakoulun käyneiden kuurojen kohdalla. Kuuroilla ei aina ollut yhteistä kieltä kodin tai koulun henkilökunnan kanssa. Ensimmäiset koulumuistot ovat olleet suurimmalle osalle haastateltavista haavoittuvaisia, sillä muuttaminen uudelleen asumisympäristöön on vaatinut sopeutumista. Kuuroutuneiden lasten lähtökohdat eivät olleet yhtä heikot kuin kuulevien vanhempien syntymäkuuroilla lapsilla, sillä heillä oli usein jo puhuttu kieli opittuna kielenä. Kuurot lapset eivät aina voineet turvautua aikuisiin, vaan heidän täytyi turvautua toisiinsa mahdollisuuksien mukaan. Stoltin ja Ojalan asuntolakoulun historiikissa mainitaan, että Jyväskylässä oli vuosina 1951–1952 vain yksi hoitaja 73 oppilasta kohden. (Stolt, 1994, s. 38). Oulussa oli 1960-luvulla yksi hoitaja 30 oppilasta kohden. (Ojala, 1999, s. 258). Minna Rasmus huomauttaa saamelaislasten asuntolaelämää käsittelevässä artikkelissaan, että työntekijöiden vähäisyys oli merkittävä kiusaamisen mahdollistava tekijä. Työntekijät ehtivät huolehtimaan vain osasta lasten perustarpeista. (Rasmus, 2014, s. 255).

Yksilöhaastattelujen alussa ei ollut aina helppoa saada kuuroja muistelemaan asuntolakoulun aikaisia arkisempia asioita, kuten sitä, mitä tehtiin koulupäivän jälkeen. Kuuroilla on taipumusta muistella enemmän kollektiivisia muistoja, kuten esimerkiksi koululuokassa tapahtuneita asioita, sillä viittomakielen käyttö oli kiellettyä tai hyvin vähäistä. Näyttää siltä, että yksi selviytymisstrategioista on muistella enemmän yhteisiä muistoja kuin sellaisia henkilökohtaisia asioita, joita itselle on tapahtunut. Näin kuurot voivat kokea yhteenkuuluvuutta ja saada toisista kuuroista tukea. Ryhmähaastatteluissa henkilökohtaisten muistojen jakaminen saattoi sen sijaan olla kenties helpompaa, kun ei tarvinnut yksin muistella tai avautua ikävistä muistoista. Vuonna 1948 syntynyt Tuulikki ei ryhmähaastattelussa muistanut kokeneensa opettajan kuritusväkivaltaa, mutta hänen luokkatoverinsa sen sijaan muisti asian vielä 40 vuotta tapahtuneen jälkeen. Asiat voivat olla liian kipeitä muistaa ja myös liian vaikeita unohtaa. Kuurot ovat nähneet paljon, mitä muille oppilaille on tapahtunut.

Yksilöhaastatteluissa kuurot kertoivat paljon enemmän henkilökohtaisimmista muistoistaan kuin ryhmähaastatteluissa. Olen laittanut merkille, miten moni kuuro on tottunut etäyhteyksiin. Koronaepidemian (2020–2022) aikana moni vanhempi kuuro on opetellut käyttämään videopuheluita. Siitä syystä haastattelun toteutus etäyhteydessä oli melko vaivatonta, ja pääsimme nopeasti asiaan. Kuurot eivät aina huomanneet, että haastattelu alkoi jo, vaikka olen aina kysynyt lupaa haastattelun tallentamiseen.

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa käsitellään pääsääntöisesti 60–75-vuotiaiden kuurojen kulttuurista muistelua Suomen valtion ylläpitämissä kuurojen asuntolakouluissa. Asuntolakoulu on kuurojen ja viittomakielisten yhteisöjen muistin paikka. Omaelämäkerrallinen muistelu voi tuottaa aineistoja, joista tutkimuksessa päätellään, mikä on kulttuurisesti jaettua ja mikä yksilöllistä (Korkiakangas, 2005, s. 137). Aineistoista nousi esiin enimmäkseen kollektiivisia, kulttuurisia traumaattisia muistoja ensimmäisistä päivistä asuntolassa, koti-ikävästä, puutteista hygieniassa ja viittomakielestä vuorovaikutustilanteissa. Yksilöhaastatteluissa nousi esiin samoja teemoja kuin ryhmähaastatteluissa. Haastatteluissa siis korostuivat enemmän kokemusten vaikeat puolet. Asuntolakoulujen tapahtumat ovat määritelleet merkittävästi kuurojen lapsuutta ja koko loppuelämää, sillä asuntolakoulun alkuvuodet olivat useimmiten vaikeita suurimmalle osalle haastateltavista. Eerika Koskinen-Koivisto ja Kirsi-Maria Hytönen (2022, s. 149) toteavat vaikeita lapsuusmuistoja käsittelevässä artikkelissaan, että kokemusten käsitteleminen ja niistä kertominen on usein mahdollista vasta myöhemmin esimerkiksi vanhempien kuoltua tai kollektiivisten keskustelujen ja historian hyvitysprosessin alettua. Moni kuuro on kiittänyt minua haastattelusta, sillä he ovat haastattelun myötä voineet vihdoinkin viittoa vaikean lapsuusmuistonsa tutkimustarkoitukseen. Näin kuurojen lapsuusmuistot muuttuvat passiivisesta muistamisesta aktiiviseksi muistamiseksi, kun lapsuusmuistoja tutkitaan ja tallennetaan. Kuurojen kulttuurisen trauman käsittely edellyttää muistamista ja trauman aiheuttajan kriittistä kohtaamista. Peltosen mukaan on kahdenlaista tapaa kohdata historiallista traumaa: toistaminen ja purkaminen (2003, s. 256). Kuurot ovat toistaneet paljon asuntolakoulun aikaisia muistoja. Vaikeiden muistojen perinpohjainen selvittäminen on tärkeää, jotta kuurojen ylisukupolvinen trauma ei siirtyisi seuraaville sukupolville.

Muistitietotutkimus on vaativaa, sillä muistitieto kertoo vähemmän menneisyyden toisista tapahtumista kuin siitä, mikä näiden tapahtumien merkitys oli tai on muisteluhetkellä (Portelli, 2002, s. 22; Fingerroos & Haanpää, 2006, s. 33). Esimerkiksi Minna Luukkaisen

väitöskirjassa ei ole tullut esille yhtä vaikeita teemoja kuten haastatteluissani. Haastattelujen teko osui samoihin aikoihin, kun Kuurojen liitto teki keväällä 2022 kiertueen kuurojen yhdistyksien parissa kuurojen totuus- ja sovintoprosessin merkeissä. Muistelukertomuksille on tyypillistä, että traumaattisiin tapahtumiin liittyvissä muistoissa voivat omiin kokemuksiin sekoittua kollektiiviset, muilta nähdyt ja median välittämät kokemukset (ks. Lauren & Jaago, 2022, s. 163).

Kuurojen lasten fyysisiä ja henkisiä perustarpeita koskevissa muistoissa on runsaasti kaltoinkohtelua. Haastatteluissa on tullut esille, että joidenkin kuurojen koulutoveri on hävinnyt, eikä hän ole enää käynyt kuurojen tapaamisissa. Kuurojen ja viittomakielisten yhteisöillä on halu oikaista historiallisia vääryyksiä ja nähtävästi myös hakea niille hyvitystä. Yhteiset kokemukset ja muistot auttavat osittain kuuroja selviytymään, ja ne osoittavat, etteivät he ole yksin kokemustensa ja muistojensa kanssa. Minna Harjulan (1996, s.155) mukaan asuntolakouluissa syntyneiden kiinteiden yhteisöjen tuloksena syntyivät vammaisten yhdistykset ja etujärjestöt, joiden kautta vammaiset kykenivät tuomaan omia tarpeitaan esille yhteiskunnassa. Asuntolakouluja käyneet kuurot ovat perustaneet esimerkiksi kuurojen yhdistyksiä ja Kuurojen Liitto ry:n vuonna 1905.

Pohdintaa

Jos toistaisin haastattelut, miettisin uudestaan haastattelupaikan sijaintia. Haastattelutilanteissa huomasin, etteivät kaikki ryhmähaastattelun osallistujat aina olleet yhtä aktiivisia kertoessaan muistoistaan. Osa ryhmähaastatteluista toteutui niin, että paikalla oli paljon kuuroja ja myös kuulevia kuuntelemassa. Kuurojen yhteisössä on syksyllä 2023 otettu käyttöön turvallisemman tilan periaatteet, sillä osa kuuroista ei ole kokenut olevansa henkisesti turvassa yhteisön käyttämissä tiloissa. Pitää muistaa, että tutkimushankkeen haastattelut olivat luonteeltaan avoimia. Haastateltavat ovat voineet kertoa tai olla kertomatta kokemuksistaan. Olen usein tehnyt tarkentavia kysymyksiä, mutta haastateltavien ei ollut pakko muistella. Haastattelu palautti tutkimukseen osallistuvien mieleen myös vaikeita tunteita, mutta toisaalta se saattoi auttaa käsittelemään menneisyyden kokemuksia. Tässä tutkimushankkeessa on nähtävästi haastateltu pikemminkin kohtalaisesti tai hyvin selviytyneitä kuuroja, sillä suurin osa heistä on ottanut minuun yhteyttä. Minna Rasmuksen (2014, s. 261) mukaan moni saamelainen ei ole selviytynyt asuntolassa, sillä asuntolaelämä on ollut raskasta. Tarvitaan lisää tutkimusta siitä, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet kuurojen syrjäytymiseen tai menestymiseen elämässään.

Olen itse samanaikaisesti tutkija ja kuurojen yhteisön jäsen. Kuurojen yhteisön jäsenyydestäni on ollut enemmän hyötyä kuin haittaa (ks. Homi, 2015, s. 10). Sillä on todennäköisesti ollut suuri vaikutus siihen, miten ja miksi kuurot alkoivat muistella ja ottaa minuun yhteyttä. En aina tiennyt, mitä jokaisen yhteyttä ottaneen kuuron tarinan takana on, enkä siksi voinut kieltäytyä kuuntelemasta kuurojen kertomuksia heidän lapsuudestaan tai nuoruudestaan. Minun ei ole ollut mahdollista palautua valtavan tutkimusaineiston parissa ja pitää etäisyyttä vapaa-ajalla, sillä vaikeiden lapsuusmuistojen tutkiminen edellyttää tutkijalta kokonaisvaltaista eettis-moraalista vastuuta tutkimuksen tekemisen seurauksista (ks. Koskinen-Koivisto & Hytönen, 2022, s. 140). Kuurojen traumaattiset muistot painavat myös minua, sillä olen itsekin kokenut osittain samoja asioita kuin haastateltavat. En voinut olla vain tutkija virka-aikaan, sillä kuurot tietävät, miten tavoittaa minut. Missä kuljinkaan, minulle tultiin avautumaan lapsuuden ja nuoruuden muistoista. Tästä huolimatta koen tärkeäksi tuoda esiin kuurojen lapsuusmuistoja ja koettuja epäkohtia, esimerkiksi lapsiin ja

nuoriin kohdistuvaa vallankäyttöä. Jatkossa olisi hyvä olla ainakin kaksi kuuroa tai viittomakielistä tutkijaa tutkimassa kuurojen muistoja ja kokemuksia.

Lähteet

Hiljaisen kansan äänet – remontoitunut kehot -tutkimushankkeen viitotut ja litteroidut haastattelut. Aineistot kirjoittajan hallussa.

Anne s. 1962.
Auni s. 1949.
Kaari s. 1944.
Leena s. 1948.
Maaret s. 1956.
Matti s. 1952.
Olli s. 1949.
Pauli s. 1957.
Seppo s. 1948.
Taavi s. 1958.
Tuuli s. 1948.
Tuulikki s. 1948.
Vappu s. 1945.

Kirjallisuus

- Ahonen, O. (2007). *Viittomakielisten äidinkielen opetuksen vaiheita ja nykypäivää*. Kasvatustieteen pro gradu -työ, Jyväskylän yliopisto, opettajankoulutuslaitos.
- Andersson-Koski, M. (2015). *Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014–2015*. Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. https://www.dova.fi/wp-content/uploads/2015/07/PDF_Mitt eget sprak var kultur.pdf
- Fingerroos, O. & Haanpää, R. (2006). Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo & U.-M. Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä* (s. 25–48). Tietolipas 214. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Flinkman, S. (2003). *Pakko puhua*. Finn Lectura.
- Harjula, M. (1996). *Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle*. Suomen historiallinen seura.
- Harjula, M. (1996). Degeneraatio- ja invalidiuskustelu 1900-luvun alkupuolen Suomessa (1900–1939). Teoksessa T. Nygård & K. Tuunainen (toim.), *Avun kohteesta itsensä auttajaksi. Katsaus Suomen vammaishistoriaan* (s. 115–161). Atena.
- Heinonen, N. (1979). *Tieteen paradigmat ja varhaiskuurojen kielenopetus*. Suomen sovelletun kielitieteen yhdistyksen (AFinLA) julkaisuja n:o 24.
- Homi, P. (2015). *Oralismen uhrin. Diskurssianalyysi viittomakielisten kuurojen lapsuus- ja nuoruusajasta kokemukertomusten valossa*. Folkloristiikan pro gradu -työ, Turun yliopisto. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos.

- Hytönen, K.-M., Malinen, A., Salenius, P., Haikari, J., Markkola, P., Kuronen, M. & Koivisto, J. (2016). *Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Jokinen, M. (2002). Viittomakieliset: yksi suomalaisista kielellisistä vähemmistöistä. Teoksessa H. Dufva, S. Pietikäinen & S. Laihiala-Kankainen (toim.), *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti* (s. 65–89). Jyväskylän yliopisto.
- Julkunen, L. (2021). Ääni ja kansalaisuus: Eino Karlsbergin nuoruus kuurona 1894–1903. *Historiallinen aikakauskirja*, 119(2), 165–179. <https://doi.org/10.54331/haik.140804>
- Kalela, J. (2006). *Muistitiedon näkökulma historiaan*. Teoksessa O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo & U.-M. Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä* (s. 67–92). Tietolipas 214. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Katsui, H., Koivisto, M., Tepora-Niemi, S.-M., Meeriläinen, N., Rautainen, P., Rainò, P., Tarvainen, M. & Hiilamo, H. (2021). *Viitotut muistot: Selvitys kuuroihin ja viittomakielellisiin Suomen historiassa 1900-luvulta nykypäivään kohdistuneista vääryyksistä sekä niiden käsittelyyn tarkoitettujen totuus- ja sovintoprosessin käynnistämisen edellytyksistä*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:61. Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-241-1>
- Kangas, A. (1965). Kuurojenkoulujen asuntoloiden johtajat kursseilla. *Kuurojen Lehti* 10/1965, 2.
- Keskitalo, P., Lehtola, V.-P. & Paksuniemi, M. (toim.). (2014). *Saamelaisten kansanopetuksen ja koulunkäynnin historia Suomessa*. Siirtolaisuusinstituutti. Tutkimuksia A 50.
- Kivimäki, V. & Tepora, T. (2024). Kansakunnan haavat: Kulttuurinen trauma kollektiivisen muistin ilmentymänä. *Lähihistoria*, 3(1), 141–158. <https://doi.org/10.61559/lh.141480>
- Korkiakangas, P. (1996). *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Kansatieteellinen Arkisto 42. Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Korkiakangas, P. (2005). Muistoista tulkintaan – muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. Teoksessa P. Korkiakangas, P. Olsson & H. Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin* (s. 129–147). Ethnos ry.
- Korkiakangas, P. (2006). Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. Teoksessa O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo & U.-M. Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä* (s. 120–144). Tietolipas 214. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koskinen-Koivisto, E. & Hytönen, K.-M. (2022). Kerrostuneet tulkinnat. Vaikeat lapsuudenmuistot muistitietohaastattelussa. Teoksessa K. Vehkalahti, E. Jouhki, S. Lipkin, J. Sitomaniemi-San & T. Kuokkanen (toim.), *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen. Monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä* (s. 137–161). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/ht.288>
- Lane, H. (1984). *When The Mind Hears. A History of Deaf*. New York: Random House.
- Lauren, K. & Jaago, T. (2022). *Trauma, muistitieto ja kertomuksen tutkiminen*. Teoksessa U. Avolainen & R. Taavetti (toim.), *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos* (s. 160–185). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1478>
- Lindberg, H. (2023). Lived Residential Schools in Times of Crisis and Change: Debating the School for the Deaf in Borgå Through Experience in the 1930s and 1980s. Teoksessa J. Annola, H. Lindberg, & P. Markkola (toim.), *Lived Institutions as History of Experience*. Palgrave Macmillan, (s. 267–291). https://doi.org/10.1007/978-3-03138956-6_11

- Luukkainen, M. (2008). *Viitotut elämät. Kuurojen nuorten aikuisten kokemuksia viittomakielisestä elämästä Suomessa*. Kuurojen Palvelusäätiö.
- Nygård, T. (1996). Vammaisten historiaa: marginaaliryhmien historiaa. Teoksessa T. Nygård & K. Tuunainen (toim.), *Avun kohteesta itsensä auttajaksi. Katsaus Suomen vammaishistoriaan*. Atena kustannus.
- Narmala, J. (1965). 30-vuotiaan muistelmat keskitysleirissä. *Kuurojen Lehti* 2/1965, 21–22.
- Ojala, R. (1999). *Kädenjälkiä koulupolulla. Vuosisata oululaista kuurojenopetusta*. Kirjapaino Markprint.
- Peltonen, U.-M. (2003). *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Peltonen, U.-M., Fingerroos, O., Haanpää, R. & Heimo, A. (2022). Epilogi: muistitietotutkimuksen muuttuvat kontekstit ja paradigmat. Teoksessa U. Savolainen & R. Taavetti (toim.), *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos* (s. 496–516). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://oa.finlit.fi/site/books/e/10.21435/skst.1478/>
- Pietilä, I. (2010). Vieraskielisten haastattelujen analyysi ja raportointi. Teoksessa J. Ruusu-vuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 411–423). Vastapaino.
- Plit, K. (1984). *Alopaesus, C. H. Aistivammaistyön uranuurtaja Suomessa*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 128. Gummerus.
- Portelli, A. (2002). *What Makes Oral History Different?* Teoksessa R. Perks & T. Alistair (toim.), *The Oral History Reader* (s. 63–74). Routledge.
- Portelli, A. (2006). Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo & U.-M. Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rasmus, M. (2008). *Pakko lähteä, pakko pärjätä: saamelaislasten selviytymisstrategioita Suomen kansakoulun asuntoloissa 1950–1960-luvuilla*. Oulun yliopisto.
- Rasmus, M. (2014). *Pakko lähteä, pakko pärjätä*. Teoksessa *Saamelaisten kansanopetuksen ja koulunkäynnin historia Suomessa*. Siirtolaisuusinstituutti. Tutkimuksia A 50.
- Salmi, E. & Laakso, M. (2005). *Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia*. Kuurojen Liitto ry.
- Salmi, E. (2010). *Linguistic turns in teaching of the deaf in Finland*. WS Bookwell Oy.
- Savolainen, U., Koskinen-Koivisto, E. & Hytönen, K.-M. (2022). Muistitietotutkimus, folkloristiikka ja etnologia. Teoksessa U. Savolainen & R. Taavetti (toim.), *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos* (s. 289–308). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1478>
- Stolt, E. (1994). *Kieli käsillä. Jyväskylän kuulovammaisten koulu 1894–1994*. Jyväskylän kuulovammaisten koulu.
- Vehkalahti, K. & Jouhki, E. (2022). Lapsuuden ja nuoruuden historian näkökulmia muistitietotutkimukseen. Teoksessa U. Savolainen & R. Taavetti (toim.), *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos* (s. 366–391). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1478>
- VIITTOMAKIELEN OPAS (1974). Kuurojen Liitto ry.
- Vuolle, T. (1993). *Paikallisesta hyväntekeväisyydestä valtion asiaksi. Aistiviollis- ja raajarikkoiskoulutus Suomessa 1846–1892*. Studia Historica Jyväskylänensia. Jyväskylän yliopisto.
- Vainola, L. (1969). *Hiljainen tie. Muistelmia kuuron elämäntaipaleelta*. Wellin+Göös.
- Wallvik, B. (2012). *Tiedon ja kulttuurin lähteillä. C. O. Malmin koulun 150-vuotishistoriikki*. C. O. Malmin koulu.

Äärelä, T. & Huusko, J. (2024). Laitoskoulujen opetusjärjestelyt tänään. Teoksessa M. Jahnukainen & T. Harrikari (toim.), *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa* (s. 351–374). Vastapaino.

KM Outi Ahonen on väitöskirjatutkija Jyväskylän yliopistossa *Suomalaisen viittomakielen oppiaineessa*.